

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	4	6
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	4
---	---	---	---

M.Ed. (Gen.) 2nd Semester
(2042)

PROCESS OF EDUCATION—II (In all Mediums)

Paper—I C07-PED-II

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt **FIVE** questions in all, by selecting **ONE** question each from Units I, II, III and IV and including Unit-V, Question No. **IX** which is compulsory.

UNIT—I

- I. Synthesise the vision of education derived from Sankhya Yoga and Vedanta Philosophy. 14
- II. Trace the change in vision of education from Realism to Existentialism. 14

UNIT—II

- III. Analyse the educational thoughts of Swami Vivekananda and Paulo Freire with focus on upliftment of people. 14
- IV. Analyse the educational thoughts of Dr. Radhakrishnan in terms of far sighted vision for progressive India. 14

UNIT—III

- V. Discuss the prevalent connections and linkages between subject knowledge and real life experiences of the school going children. 14
- VI. Is education significant for democracy ? Explain with examples. 14

UNIT—IV

- VII. What is the role of parents and community in socialization of the child ? What is the role of school in acculturation ? 14
- VIII. Discuss the impact of LPG (Liberalisation, Privatisation and Globalisation) on school education in India. 14

UNIT—V

IX. Answer in brief :

- (i) What are realist aims of education ?
- (ii) What are the views of Evan Illich on education ?
- (iii) How does ICT influence of teaching-learning process ?
- (iv) Discuss the role of peer group in socialization. 3.5×4

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— सभी में से पाँच प्रश्न करें, यूनिट I, II, III और IV में से एक प्रश्न का चयन करें, साथ ही प्रश्न नं. IX (यूनिट-V) अनिवार्य है।

यूनिट-I

- I. सांख्य योग्य और वेदांत दर्शन से प्राप्त शिक्षा की दृष्टि का संश्लेषण करें। 14
- II. शिक्षा की दृष्टि से यथार्थवाद से अस्तित्ववाद में परिवर्तन का पता लगाएं। 14

यूनिट-II

- III. लोगों के उत्थान पर ध्यान केंद्रित करते हुए स्वामी विवेकानंद और पाउलो फ्रायर के शैक्षिक विचारों का विश्लेषण करें। 14
- IV. प्रगतिशील भारत के लिए दूरदर्शी दृष्टि के संदर्भ में डॉ राधाकृष्णन के शैक्षिक विचारों का विश्लेषण करें। 14

ਯੂਨਿਟ-III

- V. ਸਕੂਲ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14
- VI. ਕੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀਓ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

- VII. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਇ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ? ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਲੇ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ? 14
- VIII. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਰੀਕਰਨ, ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਵੈਭਵੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

- IX. ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿਓ :
- (i) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹਨ ?
- (ii) ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਇਵਾਨ ਇਲਿਚ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ?
- (iii) ਅਧਿਆਪਨ-ਅਧਿਗਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ICT ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (iv) ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਰਗ ਸਮੂਹ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 3.5×4

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :— ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਯੂਨਿਟ I, II, III ਅਤੇ IV ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ, ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. IX (ਯੂਨਿਟ-V) ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਯੂਨਿਟ-I

- I. ਸਾਂਖਯ ਯੋਗ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 14
- II. ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਤੋਂ ਹੋਂਦਵਾਦ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਉਬਰਦੀਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ। 14

ਯੂਨਿਟ-II

- III. ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਅਤੇ ਪਾਉਲੋ ਫਰੇਅਰ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 14
- IV. ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਭਾਰਤ ਲਈ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-III

- V. ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਕੜੀਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14
- VI. ਕੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਓ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

- VII. ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ? ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ-ਸੰਕ੍ਰਮਣ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ? 14
- VIII. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਐਲ.ਪੀ.ਜੀ. (ਉਦਾਰੀਕਰਨ, ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ) ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

- IX. ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :
- (i) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹਨ ?
- (ii) ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਇਵਾਨ ਇਲਿਚ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ?
- (iii) ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ICT ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (iv) ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਰਗ ਸਮੂਹ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

3.5×4

(i) Printed Pages: 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	5	0
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	4
---	---	---	---

M.Ed. (General) 2nd Semester

(2042)

PEDAGOGY OF SOCIAL SCIENCE EDUCATION—II

(In all Mediums)

Paper—VI E02-PSS-II (Same for M.Ed. (G&C)

2nd Semester and M.Ed. (E.T.) 2nd Semester)

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt *five* questions in all, including Question No. IX which is compulsory and selecting *one* question each from Units I-IV.

UNIT—I

- I. Define social sciences and enumerate research perspectives in pedagogy of social science education. 14
- II. Highlight epistemological framework proposed in NCF-2005 concerning teaching learning of social sciences. 14

UNIT—II

- III. Specify important characteristics of Social Science curriculum at secondary stage. 14
- IV. Discuss methodology of development of textbooks and workbooks with emphasis on their conceptualization and processes. 14

UNIT—III

- V. Compare and contrast Behaviorist approach and Constructivist approach to teaching learning of social sciences. 14
- VI. Critically evaluate RAFT (role, audience, format and topic) learning strategy in teaching learning of social sciences and also discuss its merits and limitations. 14

UNIT—IV

- VII. Enlist various ways of using Environment and Community resources in teaching — learning of social science. 14
- VIII. Elucidate the relevance of Portfolios in assessment and evaluation of students' progress in teaching learning of social sciences. 14

UNIT—V

- IX. Write short notes on the following :

- (a) Nature of social sciences
- (b) Teacher handbooks and their conceptualization
- (c) Cooperative learning
- (d) Evaluation of attitudes.

3.5×4=14

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— सभी में से पाँच प्रश्न करें, साथ ही प्रश्न नं. IX जो कि अनिवार्य है। यूनिटें I से IV प्रत्येक में से एक-एक प्रश्न करें।

यूनिट—I

- I. सामाजिक विज्ञान को परिभाषित करें और सामाजिक विज्ञान शिक्षा के अध्यापन में अनुसंधान के दृष्टिकोणों की गणना करें। 14
- II. सामाजिक विज्ञान के शिक्षण अधिगम से संबंधित NCF-2005 में प्रस्तावित ज्ञानमीमांसीय ढांचे को उजागर करें। 14

ਯੂਨਿਟ-II

- III. ਮਾਧਿਅਮਿਕ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ ਪਾਠਯਕਰਮ ਕੀ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਓਂ ਕੋ ਨਿਰ್ದਿਸ਼ਟ ਕਰੋਂ। 14
- IV. ਪਾਠਯਪੁਸਤਕਾਂ ਔਰ ਕਾਰਯਪੁਸਤਿਕਾਓਂ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀ ਕਾਰਯਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰ ਊਨਕੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਔਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਯਾਓਂ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਤੇ ਹੁਏ ਚਰਚਾ ਕਰੋਂ। 14

ਯੂਨਿਟ-III

- V. ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ ਕੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ-ਅਧਿਗਮ ਕੇ ਲਿਏ ਵਯਵਹਾਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਔਰ ਰਚਨਾਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋਂ ਔਰ ਇਸਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਕਰੋਂ। 14
- VI. ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ ਕੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਧਿਗਮ ਮੇਂ ਆਰ. ਏ. ਏਫ. ਟੀ. (ਭੂਮਿਕਾ, ਓਰੋਤਾ, ਪ੍ਰਾਰੂਪ ਔਰ ਵਿਸ਼ਯ) ਸੀਖਨੇ ਕੀ ਰਣਨੀਤਿ ਕਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਕਰੋਂ ਔਰ ਇਸਕੇ ਗੁਣਾਂ ਔਰ ਸੀਮਾਓਂ ਪਰ ਭੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋਂ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

- VII. ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ-ਅਧਿਗਮ ਮੇਂ ਪਰਯਾਵਰਣ ਔਰ ਸਾਮੁਦਾਯਿਕ ਸਾਧਨ-ਸ਼ੋਰੋਂ ਕੇ ਉਪਯੋਗ ਕੇ ਵਿਭਿਨਨ ਤਰੀਕਾਂ ਕੀ ਸੂਚੀ ਬਨਾਏਂ। 14
- VIII. ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ ਕੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਅਧਿਗਮ ਮੇਂ ਛਾਤ੍ਰਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਕੇ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਔਰ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਮੇਂ ਪੋਰਟਫੋਲਿਓ ਕੀ ਪ੍ਰਾਸਾਂਗਿਕਤਾ ਕੋ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋਂ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

- IX. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪਰ ਲਘੁ ਨੋਟ ਲਿਖਿਏ :
- (ਕ) ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ ਕਾ ਸਵਰੂਪ
- (ਖ) ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਹੈਂਡਬੁਕ ਔਰ ਊਨਕੀ ਅਵਧਾਰਣਾ
- (ਗ) ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਗਮ
- (ਘ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਕਾ ਮੂਲਯਾਂਕਨ। 3.5×4=14

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :— ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ IX ਸਮੇਤ, ਜੋ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੂਨਿਟ I-IV ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-I

- I. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰੋ। 14
- II. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ NCF-2005 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-II

- III. ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੋ। 14
- IV. ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਬੁੱਕਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-III

- V. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਵਿਹਾਰਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਅਤੇ ਵਖਰੇਵਾਂ ਕਰੋ। 14
- VI. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਏ.ਐਫ.ਟੀ. (ਭੂਮਿਕਾ, ਦਰਸ਼ਕ, ਫਾਰਮੈਟ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ) ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

- VII. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ-ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਇਕ ਸਾਧਨ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ। 14
- VIII. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

- IX. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
- (ੳ) ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਰੂਪ
- (ਅ) ਅਧਿਆਪਕ ਹੱਥ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ
- (ੲ) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖਣ
- (ਸ) ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ।

3.5×4=14

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	4	8
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	4
---	---	---	---

**M.Ed. (Gen.) 2nd Semester
(2042)**

**EDUCATIONAL RESEARCH AND STATISTICS—II
(In all Mediums)**

Paper : III-C09-ERS-II

Time Allowed : Three Hours] [Maximum Marks : 70

Note :— Attempt FIVE questions in all, selecting ONE question from each Unit and Question No. IX is compulsory. All questions carry equal marks.

UNIT—I

- I. Explain the characteristics of a Good Tool.
- II. A respondent has to answer all the questions on Likert's Scale, while in Thurstone Scale he checks the statement with which he agrees. Explain in detail.

UNIT—II

- III. An important characteristic of the experimental method is the utilization of a control group to provide a baseline for the information gathered with an experimental group. Discuss.
- IV. What do you mean by the term 'Experimental Design' ? Discuss different types of Experimental Designs.

UNIT—III

- V. Explain :
  - (a) Significance of Mean
  - (b) Significance of difference between Means and its uses.

VI. (a) Explain the meaning and assumptions of ANOVA (one way).

(b) Marks obtained by 2 groups of students are as given :

1 st Group	18	20	36	50	49	36	34
2 nd Group	29	28	26	35	30	44	46

Examine the significance of difference between Mean marks obtained by the students of the above two groups. Test at 5% level of significance.

UNIT—IV

VII. Explain the meaning of phenomenological research and naturalistic enquiry.

VIII. Discuss the techniques of analysis of qualitative data with examples.

UNIT—V

IX. Write short notes on :

- Difference between reliability and validity.
- Internal criticism of sources in Historical Research.
- Hypothesis in significance of difference between means.
- Case Study.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— सभी में से पाँच प्रश्न करें, प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न का चयन करें और प्रश्न नं. IX अनिवार्य है। सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

यूनिट—I

- एक अच्छे साधन की विशेषताओं की व्याख्या करें।
- लिकर्ट के पैमाने पर एक प्रतिवादी को सभी प्रश्नों का उत्तर देना होता है, जबकि थर्स्टन पैमाने में वह उस कथन की जाँच करता है जिससे वह सहमत है। विस्तार से व्याख्या करें।

यूनिट—II

- एक प्रयोगात्मक समूह के साथ एकत्रित जानकारी के लिए आधार रेखा प्रदान करने के लिए प्रयोगात्मक विधि की एक महत्वपूर्ण विशेषता एक नियंत्रण समूह का उपयोग है। विचार-विमर्श करें।

- IV. 'प्रायोगिक डिजाइन' शब्द से आपका क्या तात्पर्य है ? विभिन्न प्रकार के प्रायोगिक डिजाइनों की चर्चा कीजिए।

यूनिट-III

- V. व्याख्या करें :

(क) साधन का महत्व
(ख) साधनों और इसके उपयोगों के बीच अंतर का महत्व।

- VI. (क) एनोवा (एक तरफा) के अर्थ और मान्यताओं की व्याख्या करें।
(ख) छात्रों के 2 समूहों द्वारा प्राप्त अंक इस प्रकार हैं :

पहला समूह	18	20	36	50	49	36	34
दूसरा समूह	29	28	26	35	30	44	46

उपरोक्त दो समूहों के छात्रों द्वारा प्राप्त औसत अंकों के बीच अंतर के महत्व का परीक्षण करें। महत्व के 5% स्तर पर परीक्षण करें।

यूनिट-IV

- VII. घटनात्मक अनुसंधान और प्राकृतिक परीक्षण का अर्थ स्पष्ट करें।
VIII. गुणात्मक आँकड़ों के विश्लेषण की तकनीकों की उदाहरण सहित विवेचना कीजिए।

यूनिट-V

- IX. संक्षिप्त नोट लिखें :

(क) विश्वसनीयता और वैधता के बीच अंतर
(ख) ऐतिहासिक अनुसंधान में स्रोतों की आंतरिक आलोचना।
(ग) साधनों के बीच अंतर के महत्व में परिकल्पना।
(घ) केस स्टडी।

(पंजाबी अनुवाद)

नोट :— सारियां ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. IX ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-I

- I. ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਸਾਧਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
II. ਲੀਕਰਟ ਦੇ ਸਕੇਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਰਸਟੋਨ ਸਕੇਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਸ ਬਿਆਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਓ।

ਯੂਨਿਟ-II

- III. ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਆਧਾਰ ਰੇਖਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸਮੂਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
- IV. 'ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਡਿਜ਼ਾਈਨ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-III

- V. ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :
- (ੳ) ਸਾਧਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ
- (ਅ) ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ।
- VI. (ੳ) ANOVA (ਇਕ ਤਰਫਾ) ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
- (ਅ) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ 2 ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ :

ਪਹਿਲਾ ਗਰੁੱਪ	18	20	36	50	49	36	34
ਦੂਜਾ ਗਰੁੱਪ	29	28	26	35	30	44	46

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਕਰੋ। ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ 5% ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਟੈਸਟ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-IV

- VII. ਘਟਨਾਤਮਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਓ।
- VIII. ਗੁਣਾਤਮਕ ਡੇਟਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ 'ਤੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-V

- IX. ਨਿਮਨਲਿਖਤ 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
- (ੳ) ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਵੈਧਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ।
- (ਅ) ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਲੋਚਨਾ।
- (ੲ) ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਵਿੱਚ ਪਰਿਕਲਪਨਾ।
- (ਸ) ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ।

1059

M. Ed. (General)-2nd Semester

Paper-VI (E03-PLI-II): Pedagogy of Language Education-II

(In all mediums)

[Same for M.Ed. (G&C and E.T.), 2nd Semester]

Time allowed: 3 Hours

Max. Marks: 70

NOTE: Attempt five questions in all, including Question No. IX (Unit-V) which is compulsory and selecting one question each from Unit I-IV.

- * - * -

UNIT-I

- I. Define Language Acquisition. Explain the factors that affect language acquisition and language learning. (14)
- II. Write in detail Chomsky-Language Acquisition Device and also write the educational implications of this model. (14)

UNIT-II

- III. Explain Meta-linguistic awareness with a focus on listening and speaking. (14)
- IV. Explain in detail personalized system of instruction. (14)

UNIT-III

- V. Define the concept of First language. How language learning of first language affects the second and third language? (14)
- VI. Explain the factors that influence the language curriculum. (14)

UNIT-IV

- VII. Write detail note on preservation of heritage language. (14)
- VIII. Write in detail problems related to evaluation of language learning. (14)

UNIT-V

- IX. Write short notes on: -
  - (a) Social process involved in language learning.
  - (b) Discourse analysis
  - (c) Multilingual classroom
  - (d) Recommendation of NCF-2005 on medium of instruction (4×3½)

- * - * -

(Hindi and Punjabi versions enclosed)

P.T.O.

(2)

9 (भाग-5) जो कि अनिवार्य है तथा भाग (1-4) में से
 हुए, सभी में से कुल पाँच प्रश्न करो।

नोट: प्रश्न संख्या एक दशक की सभ्यता करते

- * * *

भाग-1

भाग-1

- भाषा अर्जन को परिभाषित करें। भाषा अर्जन एवं अधिगम को प्रभावित करने वाले कारकों की व्याख्या करें।
  - मौखिकी की भाषा अर्जन युक्ति का वर्णन इसके शैक्षिक निहितार्थ सहित दीजिए।
- भाग-2**

भाग-2

3. प्रमाण व भाषण के अनुसार मेटा भाषायी जागरूकता की व्याख्या कीजिए।
4. अनुशासन की व्यक्तिगत प्रणाली की व्याख्या करें।
- भाग-3

भाग-3

5. प्रथम भाषा की अवधारणा को परिभाषित करें। भाषा सीखने में प्रथम भाषा द्वितीय व तृतीय भाषा को कैसे प्रभावित करती है?
6. भाषा पाठ्यक्रम को प्रभावित करने वाले विभिन्न कारकों की व्याख्या करें।
- भाग-4**

भाग-4

7. किसी भाषा के संरक्षण पर विस्तृत नोट लिखें।
8. भाषा अधिगम के मूल्यांकन से सम्बन्धित समस्याओं को विस्तार से लिखें।
- भाग-5**

भाग-5

9. निम्नलिखित पर संक्षिप्त टिप्पणीयाँ लिखिए:-
- (क) भाषा सीखने में सामाजिक प्रक्रिया।
  - (ख) प्रवचन विश्लेषण।
  - (ग) बहुभाषी कक्षालय।
  - (घ) अनुदेशन के माध्यम के सन्दर्भ में एन.सी.एफ.-२००५ के सिफारिशें।

* * *

Sub. Code: 8351

(3)

ਨੋਟ: ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9 (ਭਾਗ-5) ਜੋ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਗ (1-4) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

• • •

ਭਾਗ-1

1. ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਾਸਿਤ ਕਰੋ। ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਚੰਮਸਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਯੰਤਰ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲਿਖੋ।

ਭਾਗ-2

3. ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋਟਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
4. ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਦੱਸੋ।

ਭਾਗ-3

5. ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ, ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ?
6. ਭਾਸ਼ਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਭਿੰਨ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-4

7. ਵਿਰਾਸਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਰਖਿਅਣ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
8. ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੁਲੱਕਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ।

ਭਾਗ-5

9. ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੰਖਿਪ ਟਿੱਪਣੀ ਲਿਖੋ-
(ੳ) ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ।
(ਅ) ਪ੍ਰਵਚਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ।
(ੲ) ਬਹੁਭਾਸ਼ੀ ਕਲਾਮ ਕਮਰਾ।
(ਸ) ਅਨੁਦੇਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਬਾਰੇ ਏਨ.ਸੀ.ਏਫ-2005 ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ।

* * *

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	4	7
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	4
---	---	---	---

M.Ed. (Gen) 2nd Semester

(2042)

**PSYCHOLOGY FOR INDIVIDUAL AND SOCIAL
DEVELOPMENT—II (In all Mediums)**

Paper : II C08-PIS-II

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 60

Note :— Attempt five questions in all, selecting one question each from Units I-IV and Question No. 9, Unit V which is compulsory. All questions carry equal marks.

UNIT—I

1. Discuss motivation and its types. Explore relationship between motivation and learning.
2. Define learning. Explain different factors affecting learning.

UNIT—II

3. How would you assess personality ? Why we need to have knowledge of personality ? Explain.
4. Define adjustment. What causes maladjustment ? Explain with examples.

UNIT—III

5. Define intelligence. How would you assess multiple intelligence ?
6. Suggest ways of developing emotional and spiritual intelligence.

UNIT—IV

7. Throw light on characteristics of different types of Learning Disabled children.
8. Classify children with different abilities. What is the role of teacher in dealing with such children ?

UNIT—V

9. Write short notes on :
  - (a) Gagne
  - (b) Panchkosh
  - (c) Sternberg
  - (d) Inclusive Education.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— सभी में से पाँच प्रश्न करें, यूनिट I से IV तक में से एक प्रश्न करें और यूनिट-V में प्रश्न न. 9 अनिवार्य है। सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

यूनिट-I

1. अभिप्रेरणा और उसके प्रकारों की विवेचना कीजिए। प्रेरणा और सीखने के बीच के संबंधों का अन्वेषण करें।
2. अधिगम को परिभाषित कीजिए। अधिगम को प्रभावित करने वाले विभिन्न कारकों की व्याख्या कीजिए।

यूनिट-II

3. व्यक्तित्व का आकलन आप कैसे करेंगे ? हमें व्यक्तित्व का ज्ञान क्यों होना चाहिए ? समझाए।
4. समायोजन को परिभाषित कीजिए। कुसमायोजन का क्या कारण है ? उदाहरणों सहित स्पष्ट कीजिए।

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਬੁਢਿ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਜ਼ਿਏ। ਆਪ ਮਲਟੀਪਲ ਬੁਢਿ ਕਾ ਆਕਲਨ ਕੈਸੇ ਕਰੇਂਗੇ ?
6. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਔਰ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਬੁਢਿ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਤਰੀਕੇ ਸੁਝਾਏ।

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਸੀਖਨੇ ਮੇਂ ਅਕਸਮ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਬਚ੍ਚੋਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਔਂ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਡਾਲਿਏ।
8. ਅਸਾਮਾਨ੍ਯ ਬਚ੍ਚੋਂ ਕਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕੀਜ਼ਿਏ। ਏਸੇ ਬਚ੍ਚੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਵ੍ਧਵਹਾਰ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਕੀ ਕ੍ਯਾ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ?

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਇਸ ਪਰ ਸੰਖਿਪਤ ਨੋਟ ਲਿਖੇਂ :—
  - (ਕ) ਗਨੇ
  - (ਖ) ਪੰਚਕੋਸ਼
  - (ਗ) ਸਟੰਨਬਰਗ
  - (ਘ) ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :— ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਯੂਨਿਟ-I ਤੋਂ IV ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਯੂਨਿਟ-V ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 9 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੋ।
2. ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋਗੇ ? ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਸਮਝਾਓ।
4. ਸਮਾਯੋਜਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਗਲਤ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਓ।

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਮਲਟੀਪਲ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋਗੇ ?
6. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿਓ।

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਓ।
8. ਅਸਮਰੱਥ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰੋ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਨਿਮਨਲਿਖਤ 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਗਗਨੇ

(ਅ) ਪੰਚਕੋਸ਼

(ੲ) ਸਟਰਨਬਰਗ

(ਸ) ਸੰਮਿਲਤ ਸਿੱਖਿਆ।

(i) Printed Pages : 4

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

8	3	5	2
---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	4
---	---	---	---

M.Ed. (Gen.) 2nd Semester

(2042)

PEDAGOGY OF MATHEMATICS EDUCATION—II

(In all Mediums)

**Paper : VI E04-PME-II [Same for M.Ed. (G & C)
2nd Sem. and M.Ed. (E.T.) 2nd Sem.)]**

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :—(1) There are five Units.

(2) Attempt **FOUR** questions from Unit-I to Unit- IV,
selecting at least **ONE** question from each Unit.

(3) Unit V is compulsory.

UNIT—I

1. Define Mathematics. Explain the structure of Mathematics. 14
2. Discuss the need of Mathematics Club in the Schools. Describe in detail the activities that can be done in the Mathematics Club. 14

UNIT—II

3. What do you mean by the term curriculum ? Discuss the recent curriculum reforms in Mathematics in relation to NCF-2009. 14
4. Suggest Remedial Learning Experiences to overcome special problems of students in Mathematics. 14

UNIT—III

5. Explain constructivist approach of Mathematics teaching with the help of examples. 14
6. What is difference between Computer Based Instructions and Computer Aided Instructions ? Explain the benefits and examples of computer based instructions in Mathematics. 14

UNIT—IV

7. Differentiate between Formative, Summative and Diagnostic evaluation procedures in Mathematics teaching-learning process. 14
8. Write example of action research in Mathematics. 14

UNIT—V

9. Write short notes on the following :
  - (a) Teaching Mathematics Modeling
  - (b) Principles of curriculum construction
  - (c) Jigsaw Co-operative Learning
  - (d) Construct four objective type questions on a topic of your choice. 14

(हिन्दी माध्यम)

- नोट :—
- (1) कुल पाँच यूनिटें हैं।
  - (2) प्रत्येक यूनिट में से कम से कम एक प्रश्न का चयन करते हुए, यूनिट-I से यूनिट-IV तक में से चार प्रश्नों के उत्तर दें।
  - (3) यूनिट V अनिवार्य है।

यूनिट-I

1. गणित को परिभाषित कीजिए। गणित की संरचना की व्याख्या कीजिए। 14
2. विद्यालयों में गणित क्लब की आवश्यकता की विवेचना कीजिए। गणित क्लब में की जाने वाली गतिविधियों का विस्तार से वर्णन कीजिए। 14

यूनिट-II

3. पाठ्यचर्या शब्द से आप क्या समझते हैं ? NCF-2009 के संबंध में गणित में हाल ही के पाठ्यक्रम सुधारों की चर्चा कीजिए। 14

4. ਗਣਿਤ ਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਓਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਸਯਾਓਂ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਧਿਗਮ ਅਨੁਭਵੋਂ ਕਾ ਸੁਝਾਵ ਦੇਂ। 14

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਗਣਿਤ ਸਿੱਖਣ ਕੇ ਰਚਨਾਵਾਦੀ ਉਪਾਗਮ ਕੋ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਸੇ ਸਮਝਾਏ। 14
6. ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਰ್ದੇਸ਼ ਔਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਾਯਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਰ್ದੇਸ਼ਾਂ ਮੇਂ ਕਥਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ? ਗਣਿਤ ਮੇਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਰ್ದੇਸ਼ਾਂ ਕੇ ਲਾਭਾਂ ਔਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕੀ ਵਯਾਖਯਾ ਕਰੇਂ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਗਣਿਤ ਸਿੱਖਣ-ਅਧਿਗਮ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਯਾ ਮੇਂ ਰਚਨਾਤਮਕ, ਯੋਗਾਤਮਕ ਔਰ ਨੈਦਾਨਿਕ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਯਾਓਂ ਕੇ ਬੀਚ ਅੰਤਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਯੇ। 14
8. ਗਣਿਤ ਮੇਂ ਕ੍ਰਿਯਾਤਮਕ ਸ਼ੋਧ ਕਾ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖਿਏ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪਰ ਲਘੁ ਨੋਟ ਲਿਖਿਏ :—
 (ਕ) ਸਿੱਖਣ ਗਣਿਤ ਮਾਡਲਿੰਗ
 (ਖ) ਪਾਠਯਕ੍ਰਮ ਨਿਰਮਾਣ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ
 (ਗ) ਆਰਾ (Jigsaw) ਸਹਕਾਰੀ ਸਿੱਖਣ
 (ਘ) ਅਪਨੀ ਪਸੰਦ ਕੇ ਵਿਸ਼ਯ ਪਰ ਚਾਰ ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰੇਂ। 14

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

- ਨੋਟ :— (1) ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਯੂਨਿਟਾਂ ਹਨ।
 (2) ਯੂਨਿਟ-I ਤੋਂ ਯੂਨਿਟ-IV ਤੱਕ ਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ, ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚੁਣੋ।
 (3) ਯੂਨਿਟ V ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਗਣਿਤ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। ਗਣਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 14
2. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ ਕਲੱਬ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਗਣਿਤ ਕਲੱਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ। 14

4. ਗਣਿਤ ਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਅਧਿਗਮ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝਾਵ ਦੇਂ। 14

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਗਣਿਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਰਚਨਾਵਾਦੀ ਉਪਾਗਮ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਾਏ। 14
6. ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ? ਗਣਿਤ ਵਿਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਗਣਿਤ ਸਿੱਖਣ-ਅਧਿਗਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਰਚਨਾਤਮਕ, ਯੋਗਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨੈਦਾਨਿਕ ਮੂਲਾਂਕਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। 14
8. ਗਣਿਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਤਮਕ ਸ਼ੋਧ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਹੇਠਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲਘੂ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :—
 (ਕ) ਸਿੱਖਣ ਵਿਚ ਗਣਿਤ ਮਾਡਲਿੰਗ
 (ਖ) ਪਾਠ੍ਯਕ੍ਰਮ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ
 (ਗ) ਆਰਾ (Jigsaw) ਸਹਕਾਰੀ ਸਿੱਖਣ
 (ਘ) ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰੋ। 14

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

- ਨੋਟ :— (1) ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਯੂਨਿਟਾਂ ਹਨ।
 (2) ਯੂਨਿਟ-I ਤੋਂ ਯੂਨਿਟ-IV ਤੱਕ ਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ, ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚੁਣੋ।
 (3) ਯੂਨਿਟ V ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਗਣਿਤ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। ਗਣਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 14
2. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ ਕਲੱਬ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਗਣਿਤ ਕਲੱਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? NCF-2009 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14
4. ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਚਾਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿਓ। 14

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਗਣਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 14
6. ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ? ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਗਣਿਤ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕ, ਯੋਗਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨੈਦਾਨਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ। 14
8. ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਖੋਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਲਿਖੋ। 14

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
(ੳ) ਅਧਿਆਪਨ ਗਣਿਤ ਮਾਡਲਿੰਗ
(ਅ) ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ
(ੲ) ਜਿਗਸਾ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲਰਨਿੰਗ
(ਸ) ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਚਾਰ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰੋ। 14